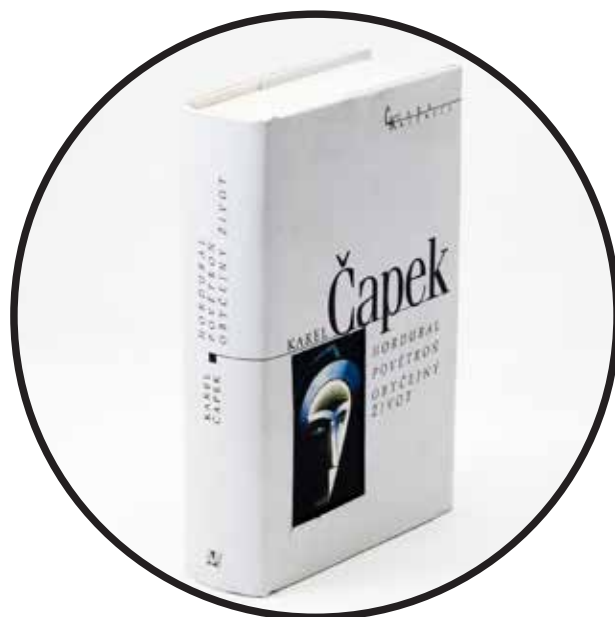

Karel Čapek: Hordubal (1933)

Alena Kingham

(Gymnázium Jana Keplera, Praha)

Lektoroval:

Mgr. Filip Komberec, Ph.D.,
PedF UK, Praha

Tato *Dílna České knihnice* vznikla v rámci projektu Rozvoj kapacit Ústavu pro českou literaturu AV ČR pro výzkum a popularizaci, CZ.02.2.69/0.0/0.0/18_054/0014701, který je spolufinancován Evropskou unií.

Dílny České knihnice jsou rozšířením edice *Semináře České knihnice* a přinášejí sadu úloh včetně řešení vztahujících se k jednotlivým svazkům vydaným v ČK. Mají sloužit k přímému využití ve výuce. *Dílny České knihnice* jsou lektorovány a redakčně zpracovány.

Výukové materiály ke svazku Karla Čapka *Hordubal / Povětroň / Obyčejný život* jsou volně ke stažení zde <https://www.kniznice.cz/component/k2/394>

Upozornění

Tato *Dílna ČK* je určena pro samostatnou práci studentů SŠ bez předchozí čtenářské zkušenosti s vybraným literárním dílem.

Verze publikace: VI/2022

Volně ke stažení na:

www.kniznice.cz/pro-skoly

Vydal

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.,

Na Florenci 1420/3, 110 00 Praha 1,

www.ucl.cas.cz, v Praze roku 2022

jako 11. svazek edice *Dílna České knihnice*.

Redigovala Petra Hesová.

© Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2022

Edici *Dílna České knihnice* řídí Robert Kolár.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Ukázka 1

Hordubal se po letech vrací z Ameriky domů, do rodné vesnice na Podkarpatské Rusi. Ve vlaku si představuje, že se dává do řeči se spolucestujícími:

A jak jste tam byl dlouho? Osm let. Osm let už tomu je. A po tu celou dobu jsem měl džob na jednom místě. Jako majner. V Johnstownu. Já tam měl krajana, Michal Bobok se jmenoval. Michal Bobok z Talamáše. Toho to zabilo, je tomu pět let. Od té doby jsem neměl s kým mluvit, – pěkně prosím, jak jsem se měl s nimi dorozumět? Copak Bobok, ten se naučil po jejich, ale to víte, když má chlap ženu, myslí na to, jak by jí jedno po druhém vypravoval, a to v takové cizí řeči nejde. Jmenuje se Polana.

A jak jste tam mohl pracovat, když jste se nemohl dorozumět? Nu, jak: řekli mi jen Ellou, Hordubal, a ukázali mi můj džob. Až sedm dolarů denně jsem bral, prosím pěkně. Seven. Ale draho je v Americe, páni. Nestačí ani dva dolary na živobytí. Pět dolarů týdně na nocleh. A tu řekne ten pán naproti: Ale to jste, pane Hordubal, musel našetřit krásné peníze! Ach ja, daly by se našetřit. Ale já je posílal domů ženě – řekl jsem vám, že se jmenuje Polana? Každého měsíce, pane, padesát, šedesát, až devadesát dolarů. Ale to šlo, dokud byl Bobok živ, protože Bobok dovedl psát. Šikovný člověk, ten Bobok, ale zabilo ho to před pěti lety, trámy na něho spadly.

*Karel Čapek: Hordubal / Povětroň / Obyčejný život.
Praha, NLN 1998, s. 10–11.*

- a) Hordubal na sebe prozradil i jiné své charakterové rysy. Vyberte z nabídky, které vlastnosti můžeme na základě **Ukázky 1** Hordubalovi přisoudit:

sečtělост
pracovitost
šetrnost
nevěra
flexibilita
vytrvalost
chytrost

- b) Označte v **Ukázce 1** promluvy pomyslného Hordubalova posluchače. Jakými interpunkčními znaménky jsou v textu odlišeny od pomyslných Hordubalových promluv? K čemu může takovéto úsporné grafické řešení sloužit? Jak se vám takové řešení dialogu bez interpunkčních znamének čte?
- c) Jaká grafická znaménka se obvykle pro oddělení přímé řeči v psaném textu používají? Doplňte je do úryvku z **Ukázky 1**:

A tu řekne ten pán naproti: Ale to jste, pane Hordubal, musel našetřit krásné peníze! Ach ja, daly by se našetřit. Ale já je posílal domů ženě – řekl jsem vám, že se jmenuje Polana?

- d) Hordubal se vrací z Ameriky, což se odráží i v jeho mluvě. Označte v **Ukázce 1** amerikanismy.

Hordubal je doma, v rodné vesnici, u ženy Polany a u dcerky Hafie. Mnohé se od jeho odchodu změnilo a ne vše jde hladce, je třeba řešit různé komplikace. Hordubalovi a rodina čeledína Many musejí dokonce navštívit i advokáta:

A už jedou z vároše, teď je to zpečetěno. Důkladnou smlouvu urobili u žida advokáta, však stála dvě stě korun; a to tam dejte, pane velkomožný, a i toto tam napísať – Inu, sedlák je opatrný na majetek, holenku, nedá se obelstít; a ještě na toto se musí pamatovat, Hafii připsat polovinu statku v Rybářech – Dobře, povídá pravotár, dáme tam takovou klau-zu-li. Aha, brachu, i ta tam je. A pak to všichni podepsali: Juraj Hordubal – tři křížky, ve jménu Otce, Syna i Ducha svatého. Starý Manya – tři křížky. A Michal Manya, kytká za kloboučkem, nafukuje tváře a důležitě se podpisuje plným jménem. Márja, provdaná Jánoš, s hedvábným šátkem na hlavě, a Štěpán, celý sváteční – A ještě někdo podepíše? Ach ne, Ďula musí být u koní, a není ani plnoletý. Tak hotovo, pánové, a mnoho štěstí vám přejeme. Dvě stovky to stálo; inu, důkladná robota, i klau-zu-le tam je.

Karel Čapek: Hordubal / Povětroň / Obyčejný život. Praha, NLN 1998, s. 74.

- a) Označte v textu **Ukázky 2** osoby, které se účastní podepisování smlouvy u advokáta. Co o nich na základě tohoto úryvku můžeme říci?
- b) V textu **Ukázky 2** najdeme některé výrazy, které nejsou součástí běžné české slovní zásoby. Označte alespoň tři z nich a pokuste se vysvětlit, co znamenají.

Ukázka 3

Zde žije ještě bůh. V dusném tichu pralesů žije ještě starý bůh země, který objímá hory a údolí, hraje si s medvědy v houštinách, laská se s kravkami uprchlými od stád a miluje troubení pastýřů svolávajících večer dobytek. Dýchá do korun starých stromů, pije dlaní z pramenů, svítí z nočních ohňů na pastvinách, chřestivě rozdechvává listí kukuřičných polí a kývá žlutými terči slunečnic. Prastarý pohanský bůh, pán lesů a stád, který odmítá spojovati se s oním pyšně honosným Bohem, bydlícím v zlatě a hedvábí za pestrými stěnami ikonostasů i s oním nevrlym starcem skrývajícím se za ošumělými záclonkami purjochesů synagog.

Ivan Olbracht: Nikola Šuhaj loupežník / Golet v údolí. Praha, NLN 2001, s. 10.

Ukázka 4

Ale tuto je už kraj lesa, po kolena se brouzdáš borůvkám a zvedáš větve, a co toho lišejníku tu visí, ostružiní tě chytá za nohy, ech, člověče, ne lehko tě pustí les na poloninu, musíš se prodrat houštím jako kanec; a hejdy! jako by tě z lesa vystřelil, jako by tě sám les vyplivl, stojíš na polonině, pochválen Pán Ježíš Kristus, tady jsme.

Širá je polonina: tu onde smrky, velké a mocné jako církev, člověk by smekl širák a nahlas pozdravil; a tráva hladká, klouzavá, kratičká, měkce se po ní šlape jako po koberci; dlouhá a lysá polonina mezi lesy, klene se široko daleko, nebe nad sebou a lesy shrnula na bok: jako když chlap si rozhalí prsa a leží, leží si a hledí Pánu Bohu do oken, – ah, ahah, to se mu dýchá! A Juraj Hordubal je najednou malinký jako mraveneček a běží po širé polonině, kampak, kam, mravenečku? Inu tam, hore na temeno, vidíš tam pást se ty maličké, červené mravence? tam já mám zamířeno. Širá je polonina.

Karel Čapek: Hordubal / Povětroň / Obyčejný život. Praha, NLN 1998, s. 47.

Prohlédněte si mapu níže. Oblast Podkarpatské Rusi přináležela v roce 1933, kdy byly vydány oba romány (Čapkův *Hordubal* i Olbrachtův *Nikola Šuhaj loupežník*), k Československé republice. (Dnes je toto území součástí Ukrajiny.) **Ukázky 3 a 4** dokumentují zájem českých beletristů o Podkarpatskou Rus ve třicátých letech 20. století. Napište, čím mohla tehdy Podkarpatská Rus české autory inspirovat?

https://cs.wikipedia.org/wiki/Podkarpatsk%C3%A1_Rus

Děvčátko se rozpačitě kroutí a ohlíží se po matce. Polana suše a přísně ukazuje hlavou: jdi! Dítě se nesměle, nerado šourá k tomu dlouhému cizímu pánovi – ach, vystřelit ze dveří a běžet, běžet k Marice, k Žofce, k holkám, které tam za humny zavíjejí do peřinky takové utěšené malé štěňátko –

„Podívej se, Hafie, tady ty dámy – a tu, pozírej, jak ti se bijí, haha, co? to je football, víš? taková hra, co se hraje v Americe. A toto, ty vysoké domy –“

Hafie se ho už dotýká ramenem a nesměle se ptá: „A co je toto?“

Juraje Hordubala to zaplavilo radostí a dojetím: tak vida, dítě si už zvyká! „To... víš, to je Felix the cat.“

„Ale vždyť je to mačka,“ protestuje Hafie.

„Haha, to se rozumí, že je to mačka! Ty jsi moudrá, Hafie! Ano, to je... takový americký kocour, all right.“

„A co on to robí?“

„To... to vylizuje tin, rozumíš? takovou plechovou krabici od konzervy. To je advertisement na konzervy, víš?“

„A co je tady napsáno?“

„To je... to bude něco po americku, Hafie, tomu ty nerozumíš; ale tuto, hled, ty lodě,“ odváděl honem řeč Hordubal. „Po takové jsem plul.“

„A co je toto?“

„To jsou komíny, víš? Ty lodě mají uvnitř parní mašinu, a vzadu takový... takový propeller...“

„A co tu je napsáno?“

„To si přečteš jindy, umíš přece číst, že?“ uhýbá Hordubal. „A toto, vidíš, to se srazily dvě káry – –“

Polana stojí na zápraží, ruce složené na prsou, a suchýma upřenýma očima se dívá do dvorku. Tam vzadu v jizbě se k sobě schylují dvě hlavy, pomalý mužský hlas se namáhá vyložit, co je toto a co ono, „to tak dělají v Americe, Hafie, a toto, hled, to jsem sám jednou viděl,“ a pak ten hlas vážne, váhá a bručí: „Jdi, Hafie, jdi se podívat, kde je mamka.“

Hafie vyrazí na zápraží jako vysvobozená.

„Počkej,“ zadrží ji Polana, „zeptej se ho, chce-li něco jíst... nebo pít.“

„Není třeba, dušinko, není třeba,“ hlaholí Hordubal a hrne se na práh. „To jsi hodná, že sis vzpomněla, děkuju mnohokrát, ale to nespěchá. Třeba máš nějakou jinou práci –“

„Co robit je pořád,“ podotýká Polana neurčitě.

[...]

Kdopak to je; kdopak to k nám jede? Prásk bičem, hý, vysoko letí zlatý a teplý prach, do dvorku se řítí spřežení, žebřiňák řinčí a na něm pěkně po maďarsku stojí chlapík, vysoko drží opratě, vysoko zpívá brrr, seskakuje z vozu a plochou dlaní uhodí koně po mokré šíji.

Od vrat se blíží Polana, bledá a jaksi odhodlaná. „To je Štěpán, Juraji, Štěpán Manya.“

Člověk skloněný nad postraňky se prudce vzpřímil čelem k Jurajovi. Jsi ty mi nějaký černý, diví se Hordubal, Hospodine, jaký havran!

„Byl tu za čeledína,“ dodává Polana tvrdě a zřetelně.

Člověk zamumlal a sklonil se k postraňkům, odpíná váhy a vyvádí koně, drží je oba jednou rukou u huby a druhou zničehonic podává Hordubalovi. „Zdrávi dojeli, hospodáři.“

Karel Čapek: Hordubal / Povětroň / Obyčejný život. Praha, NLN 1998, s. 19–20 a 22.

V Ukázce 5 se seznamujeme s dalšími hrdiny románu Hordubal. Spojte jejich jména s jejich typickými vlastnostmi:

Polana	síla
Hafie	pokora
Hordubal	zvědavost
Štěpán Manya	odměřenost

Ukázka 6

„[...] Hordubal byl venkovský lakomec, Polana jen dědit, aby si mohla držet milence, Štěpán byl chamtivec na prachy – a máte to. Gelnaji, v tom všem nebylo tolikhle lásky.“ Biegl lusknul prsty. „Špinavý případ, člověče, ale jasný.“

„Dobře jste si to, Biegl, seštymoal,“ ocenil starý Gelnaj. „Jako pan státní. Máte to takové jednoduché –“

Biegl polichocen ukázal zuby.

„– ale po mém, Karlíčku, by bylo ještě jednodušší, kdyby si Juraje Hordubala vzal Pán Bůh. Zápal plic, amen. A vdova by si po čase vzala čeledína – – narodilo by se děťátko – Ale vám se, Biegl, takový jednoduchý příběh nelíbí.“

„Ne. Mně se líbí zjistit pravdu. To, Gelnaji, je práce pro chlapa.“

Gelnaj zahloubaně pomrkává. „A máte pocit, Karlíčku, že jste ji jako našel? Tu pravou pravdu?“

„– – Ještě tu jehlu bych chtěl najít.“

Karel Čapek: Hordubal / Povětroň / Obyčejný život. Praha, NLN 1998, s. 113.

Ukázka 6 představuje vyšetřovatele Hordubalovy vraždy, četníky Biegla a Gelnaje. Na základě jejich postoje k případu načrtněte jejich stručnou charakteristiku:

Biegl:

Gelnaj:

Ukázka 7

Státní zástupce se slabě zarděl. Sám nevím, co to do mě včera vjelo. Já mluvím jako v transu, jako bych nebyl úředník, ale mstitel – zrovna kázat a hřímat se mi chtělo.

Bylo to jako v kostele, míní předseda rozvážně. Víte, jak ti lidé v auditoriu ani nedýchali. Divný národ. I já to cítil: že soudíme něco těžšího než zločin, že soudíme hřích – Chválabohu, dnes tam budeme mít prázdno; žádná senzace, hladoučce to půjde.

Karel Čapek: Hordubal / Povětroň / Obyčejný život. Praha, NLN 1998, s. 132.

Ukázka 8

Předseda soudu zafuněl. „Vyložený případ,” řekl a mávl rukou. „Poslouchejte, pane kolego, ten člověk se cítí tak v právu jako vy nebo já. Mně to připadá, jako bych měl soudit řezníka za to, že porazil krávu, nebo krtka za to, že dělá krtiny. Člověče, mně chvílemi bylo, že to vůbec není naše věc, rozumíte, otázka práva nebo zákona – Fuj,” oddechl si a svlékal talár. „Musím si od toho chvíli odpočinout. Víte, já myslím, že ho porota pustí; je to nesmyslné, ale snad ho pustí, protože... Já vám něco řeknu: já jsem selské krve; a když ten člověk říkal, že ta pole chtějí k sobě, tak... já viděl dva pruhy polí, a cítil jsem, kdybychom měli soudit... rozumíte, po nějakém božím zákonu... že bychom musili soudit ta dvě pole. Víte, co bych byl nejraději udělal? Nejraději bych byl vstal, smekl baret a řekl: Obžalovaný Vondráčku, ve jménu božím, protože krev prolitá volá do nebe, oseješ ta dvě pole blínem; blínem a hložím; a do smrti budeš mít před očima ten úhor nenávisti... Rád bych věděl, co by tak tomu řekl státní zástupce. Pane kolego, někdy by měl soudit Bůh; víte, on by mohl uvalit takové strašné a veliké tresty – Soudit ve jménu božím; ale na to my jsme krátcí.

Karel Čapek: Zločin v chalupě. In Povídky z jedné kapsy. Praha, František Borový 1947, s. 201–202.

Karel Čapek ve svých dílech nejednou poukazoval na to, jak složité je pro lidi soudit činy jiného člověka. V **Ukázkách 7 a 8** jsou scény ze soudních projednávání vesnických zločinů. Co mají tyto scény společného?

A na závěr? Přečtěte si *Hordubala*. Kromě zážitku z napínavé četby můžete sami rozvažovat nad zločinem. Je jasné, kdo ho spáchal? A co soud, rozhodl podle vás spravedlivě? Je vůbec možné rozhodnout vždy spravedlivě?

Řešení

Ukázka 1

- a pracovitost, šetrnost, vytrvalost
- b Fiktivní promluvy pána sedícího naproti Hordubalovi nejsou odděleny uvozovkami nebo pomlčkami, takže se musíme soustředit na obsah jednotlivých vět, abychom zjistili, kdo je pronáší. Konverzace tak živým tempem připomíná autentický dialog. Jedná se o postup typický pro moderní prózu.
A jak jste tam byl dlouho?
A jak jste tam mohl pracovat, když jste se nemohl dorozumět?
A tu řekne ten pán naproti: Ale to jste, pane Hordubal, musel našetřit krásné peníze!
- c *A tu řekne ten pán naproti: „Ale to jste, pane Hordubal, musel našetřit krásné peníze!“*
„Ach ja, daly by se našetřit. Ale já je posílal domů ženě – řekl jsem vám, že se jmenuje Polana?“
- d džob, majner, Ellou, seven

Ukázka 2

- a Juraj Hordubal, starý Manya – negramotní, uctiví
 Michal Manya – pyšný, povýšený nad negramotné příbuzné
 Mária Jánoš – patrně majetná, vědomá si slavnostní příležitosti, podobně jako Štěpán Manya
- b vároš = město (z maďarštiny)
 urobili = učinili
 napísajte = napište
 pravotár = advokát
 robota = práce

Ukázky 3 a 4

Obě ukázky představují Podkarpatskou Rus jako místo méně osídlené a méně civilizované, než byly ostatní části Československé republiky. Oba autory okouzila právě ona nedotčenost a panenskost přírody a také mnohé starobylé místní tradice a náboženská povaha tamější společnosti. Doklady lze najít napříč oběma texty.

Ukázka 5

Polana – odměřenost
 Hafie – zvědavost
 Hordubal – pokora
 Štěpán Manya – síla

Ukázka 6

Biegl: mladý četník, energický, trochu bezohledný, zajímá se o objektivní pravdu a forenzní vyšetřování, ambiciózní, velmi důkladný při zajišťování stop
 Gelnaj: starší, zkušený četník, zná lépe prostředí vesnice a má pochopení pro místní poměry, lidský a citlivý, lépe pracuje s psychologii vyšetřovaných

Ukázky 7 a 8

V obou ukázkách cítí soudci, že vesnický zločin je něco závažnějšího než běžný kriminální čin. Mají pocit závažnějšího porušení řádu, cítí, že zločin na vesnici nabourává tamější posvátné pořádky.

(z **Ukázky 7** např.) ...*lidé v auditoriu ani nedýchali. Divný národ. I já to cítil: že soudíme něco těžšího než zločin, že soudíme hřích...*

(z **Ukázky 8** např.) ...*někdy by měl soudit Bůh; víte, on by mohl uvalit takové strašné a veliké tresty – Soudit ve jménu božím; ale na to my jsme krátcí.*

**Karel Čapek:
Hordubal... (1933)**

Filip Kouberec

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.
Praha 2020

Semináře České knižnice přináší komentáře k jednotlivým svazkům vydaným v *ČK*. Jsou určeny studentům vysokoškolských a středoškolských literárních seminářů, resp. jejich vyučujícím. Komentáře, jejichž rozsah je mezi 10 a 20 stranami, jsou založeny na rozboru konkrétních textů pocházejících obvykle z uceleného souboru (tj. jedné sbírky, jednoho dramatu apod.). Struktura *Seminářů* kopíruje strukturu ústní maturitní zkoušky z češtiny (literárněhistorický kontext díla, literární žánr, kompozice, témata, čas a prostor, vypravěč / básnický subjekt, jazyk, styl a básnické prostředky).

Semináře navazují na publikace *Rozumět literatuře, Česká literatura 1945–1970, Český Parnas* nebo *Slovník básnických knih* vzešlé z Ústavu pro českou literaturu AV ČR. Chtějí poskytnout výchozí materiál k dalšímu zpracování (konkrétní vyučovací hodina, seminární práce apod.).

Semináře jsou posuzovány dvěma lektory (teoretikem a praktikem) a redakčně zpracovány.